

ЗМІСТ ПРОГРАМ ВАРІАТИВНИХ КРАЄЗНАВЧИХ КУРСІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано зміст програм варіативних краєзнавчих курсів, розроблених для загальноосвітніх навчальних закладів. З'ясовано, що вони будуються на основі предметного або комплексного підходу та мають на меті формування в учнів системи знань про рідний край та виховання любові до нього як складової української держави.

Ключові слова: загальноосвітня школа, навчальна програма, варіативна складова навчального плану, краєзнавчі курси.

В статье проанализировано содержание программ вариативных краеведческих курсов, разработанных для общеобразовательных учебных заведений. Выяснено, что они строятся на основе предметного или комплексного подхода и имеют целью формирование в учеников системы знаний о родном крае и воспитании любви к нему.

Ключевые слова: общеобразовательная школа, учебная программа, вариативная составляющая учебного плана, краеведческие курсы.

Maintenance of the programs of regional courses, developed for general educational establishments is analysed in the article. It is found out that they are built on the basis of subject or complex approach and have for an object forming in the students of the system of knowledges about a native edge and education of love to him.

Keywords: general school, on-line tutorial, regional courses.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної загально-дидактичної концепції освіти відбувається на українознавчих засадах. Для надання навчання українознавчої спрямованості необхідним є аналіз та корегування змісту краєзнавчих курсів, у тому числі і тих, що входять до варіативної складової навчального плану шкіл. Це сприятиме створенню більш ефективних умов для всебічного розвитку особистості на засадах науковості і систематичності знань, гуманізації і демократизації, взаємоповаги між націями і народами.

Аналіз актуальних досліджень. Вивченню мети та змісту освіти присвячені дослідження А. Кирди, Е. Красновського, І. Курдюмової, О. Скрипченка та інших.

Засади освітнього краєзнавства у своїх працях розробляли В. Борисов, А. Даринський, П. Іванов, М. Крачило, В. Корнеєв, М. Костриця, М. Лисенко, В. Обозний, М. Янко та інші.

Проте, до цього часу у наукових працях не знайшла достатнього висвітлення проблема аналізу змісту програм шкільних курсів, присвячених вивченню рідного краю.

Мета статті – проаналізувати зміст програм варіативних краєзнавчих курсів сучасної української школи.

Виклад основного матеріалу. Особливістю нормативного забезпечення змісту загальної освіти на сучасному етапі стала поява варіативної частини навчальних планів та запровадження до них краєзнавчих курсів. Затвердження програм варіативних курсів відбувається за наступним порядком: програми краєзнавчих курсів за вибором учнів для міст, районів затверджуються міським, районним методичними кабінетами, що функціонують при відповідних відділах освіти, а програми краєзнавчих курсів за вибором учнів для шкіл області затверджуються обласними інститутами перепідготовки педагогічних кадрів.

Програми варіативних краєзнавчих курсів, що діють в межах певного регіону, будуються на основі предметного або комплексного підходу. Предметний підхід передбачає, що вивчення краю відбувалося за галузями знань, носіями яких у школі є навчальні предмети – історія, географія, література і т.д. Розглянемо декілька програм збудованих за таким підходом.

З 1 вересня 2004 року в загальноосвітніх школах Полтавської області було введено курс „Історія Полтавщини”, для 6-11 класів з обсягом 17 годин на рік. Зміст матеріалу в

ньому розбито на 15 розділів і 75 тем. За тематичну основу взято перебування краю в складі певних державних утворень. Виняток становили первісні часи, а також великі соціальні потрясіння – Українські Національні революції XVII і XX століття. Кожна тема починалася з інтродукції – короткого вступу, який містив виклад найсуттєвіших знань з даної теми, а також вказував на основні положення, ідеї та концепції, які будуть вивчатися. Програма передбачала як синхронне викладання історії Полтавщини паралельно з іншими історичними курсами, так і асинхронне самостійне вивчення [1]. Кожний розділ і кожна тема вписані до структури української та всесвітньої історії і забезпечувався навчальними посібниками [2; 3].

Розробляються і авторські краєзнавчі програми. Наприклад, викладачем Київського міського педагогічного коледжу Н. Бурдіною була запропонована програма „Історія Києва” для учнів старших класів середньої загальноосвітньої школи. Вона була розрахована на 68 годин, тобто на чотири семестри по 17 годин, або два семестри по 34 години.

Зміст програми будувався за хронологічно-тематичним принципом і складався із семи розділів, які охоплювали основні періоди розвитку Києва від його створення до сьогодення, включаючи політичну та соціально-економічну історію міста; історію окремих історичних пам'яток (споруд, пам'ятників, вулиць, площ тощо); мистецтвознавчий та екскурсійний аспекти. Програма передбачала знайомство з окремими історичними діячами (князі, гетьмани, царі, вчені, діячі науки і культури, релігійні діячі тощо), доля яких пов'язана з містом, аналізувалася їхня діяльність [4, с.34].

Програма Рівненського педагога В. Мисана „Історія рідного краю” для 3-12 класу (2008 рік) мала на меті ознайомлення школярів Рівненщини з історією рідного краю як складовою вітчизняної історії; показати взаємовплив історичних процесів у краї і в державі, їх єдність і відмінність на різних етапах розвитку; виховувати в учнів шанобливе ставлення до історії рідного краю, розуміння її значимості, почуття патріотизму та гордості за історичну минувшину Рівненщини [7, с.40].

Структурно програма поділялася на два центри: пропедевтичний та основний. Пропедевтичний (початковий) курс історії рідного краю під назвою „Мандрівка рідним краєм” вивчався у 3-6 класах загальноосвітньої 12-річної школи. Передбачалося, що у початковій школі (3-4 класи) цей курс міг викладатися або за рахунок годин варіативного компоненту, або ж стати логічною складовою уроків читання. Пропедевтичний курс з історичного краєзнавства в 5 класі основної школи вивчався як самостійний курс за рахунок годин варіативного компоненту. Шестикласникам пропонувався курс „Події і люди в історії краю”. Цей курс дозволяв зосередити увагу школярів на окремих пам'ятках, подіях, діячах, що увійшли до історичної скарбниці краю.

Програма основного (елементарного) курсу історії Рівненщини за своїм змістом була узгоджена із програмою вітчизняної історії 7-12 класів і могла вивчатися в контексті історії України, або ж як окремий курс „Історія рідного краю” за рахунок годин варіативного компоненту. Елементарний курс доповнював і продовжував пропедевтичний.

Автор програми рекомендував виділяти на кожен рік навчання (річний курс) мінімальну кількість годин – 17. За такого підходу пропедевтичний курс складав 68 годин, а основний (елементарний) – 102 години. Сумарна кількість годин, передбачених на 10 років навчання, становила 170 годин. Розподіл годин за темами та видами діяльності здійснювався учителями самостійно [7, с.40].

Зміст навчального матеріалу пропедевтичного курсу (3-6 класи) будувався на основі проблемно-тематичного принципу, оскільки кожна тема передбачала розгляд певних проблем: „Моя мала батьківщина” (3 клас), „Музейні гостини” (4 клас), „Мандрівка містами та селами Рівненщини” (5 клас), „Події в історії краю” (6 клас).

Зміст основного курсу будувався за хронологічно-тематичним принципом і включав такі теми: „Територія Рівненщини в найдавніші часи”, „Наш край у VI-XIII ст.”,

„Рівненщина в XIV-XV ст.” (7 клас); „Волинь і Полісся в XVI ст.”, „Наш край в XVII ст.”, „Наш край в XVIII ст.” (8 клас); „Рівненщина наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.”, „Рівненщина в другій половині XIX ст.” (9 клас); „Рівненщина на початку XX ст.”, „Наш край в роки Першої світової війни та Української революції” (10 клас); „Рівненщина в складі Польської держави (1921-1939 рр.)”, „Рівненщина на початковому етапі Другої світової війни (1939-1941 рр.)”, „Рівненщина в роки німецько-радянської війни та на завершальному етапі Другої світової війни (1941-1945 рр.)”, „Рівненщина в перші повоєнні роки (1945-1953 рр.)” (11 клас); „Рівненщина в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства (1953-1964 рр.)”, „Рівненщина в період загострення кризи та розпаду радянської системи (середина 60-х – 1991 р.)”, „Рівненщина в умовах проголошення незалежності України та розбудови Української держави” (12 клас) [7, с.41].

Отже, концептуальні засади даної програми передбачали побудову структури програми на принципах концентричності та компліментарності пропедевтичного та елементарного курсів, а побудова змісту програми здійснювалася через синтетичне поєднання проблемно-тематичного принципу для 3-6 класів та хронологічно-тематичного для 7-12 класів.

Побудова програм з вивчення рідного краю за предметним підходом передбачала, що їх опрацювання буде базуватися на загальнонаукових знаннях дітей. Наприклад, у проаналізованих краєзнавчих курсах з історії місцеві події вивчалися паралельно, або після знайомства з подіями історії України. Це давало можливість уникати формалізації знань про суспільно-політичні, економічні та культурні процеси у регіоні.

В умовах варіативного навчання великого значення набувають інтегровані курси, які поєднують у собі декілька предметів і тим самим суттєво доповнюють інваріативну частину навчального плану. Програми інтегрованих краєзнавчих курсів будуються за комплексним підходом і передбачають вивчення різних сторін життя регіону, з метою створення цілісного уявлення про нього.

Учитель з Київщини М. Ходос вважає, що метою інтегрованого краєзнавчого курсу є „всебічне вивчення краю, що передбачає ознайомлення з його природно-географічними особливостями, політичним, соціально-економічним та культурним розвитком в минулому і сучасності, етнонаціональною характеристикою як складової української нації; виховання у школярів любові до рідного краю, поваги до традицій і звичаїв населення, інших традиційно-культурних надбань; сприяння становленню світогляду учнів, формування національної самосвідомості засобами краєзнавчої роботи” [10, с.10].

Особливо активно інтегровані краєзнавчі курси почали впроваджуватися після прийняття Постанови Кабінету Міністрів України від 10 червня 2002 року „Про затвердження Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року”. У Київській області управлінням освіти і науки Київської облдержадміністрації, Київським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних кадрів було розроблено обласну програму навчального предмету „Київшинознавство”, який вивчають учні 1-11 класів [6]. Перед цим курсом ставилися такі завдання: розширення знань школярів про Київську область, свій район, місто, село де проживає учень; формування в учнів уявлення про Київщину і конкретний населений пункт як цілісний об’єкт пізнання, що має свою природу, історію, економічний та соціально-культурний розвиток; виховання в учнів глибокої поваги до своєї малої батьківщини; удосконалення дослідницько-краєзнавчої роботи в конкретному регіоні.

Зміст курсу включав такі компоненти: 1. Київська область – адміністративно-територіальна одиниця; історія її формування. 2. Природно-географічні особливості Київщини, їх вплив на розселення та господарську діяльність. 3. Розгортання історичних подій на даній території. 4. Населення краю та його господарська діяльність. 5. Культурно-побутова сфера населення Київщини в контексті загальнонаціональної культури. 6. Проблеми та перспективи розвитку Київщини.

На викладання „Київщинознавства” за рахунок варіативної складової навчального плану відводиться: у 1-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів області 35 годин (1 год. на тиждень); у 10-11 класах загальноосвітнього напрямку курс викладається у повному обсязі (35 год. на навчальний рік) [5]. Таким чином, у курсі „Київщинознавства” поєднуються комплекси історичних, природничих, господарських, етнокультурних знань про Київську область.

На інтеграції історичного та географічного краєзнавства будується зміст курсу „Харківщинознавство” для учнів 8-9 класів загальноосвітніх шкіл Харківської області. Його головними завданнями є: формування в учнів системи знань про рідний край, спираючись на наукові дослідження різних галузей розвитку Харківщини; уміння проводити краєзнавчі дослідження; виховання любові до рідного краю. Програма курсу складається зі „Вступу” і тематичних блоків: „Природа рідного краю”, „Історія рідного краю” та „Населення і господарство рідного краю”. Значна частина тем спецкурсу спираються на теоретичний і фактичний матеріал курсів історії і географії України. Навчально-тематичний план передбачає вивчення спецкурсу „Харківщинознавство” за рахунок варіативної складової робочого навчального плану і розрахований на 70 навчальних годин (35 год. – 8 кл.; 35 год. – 9 кл. – варіант А), або у 8 (9) класі на 35 навчальних годин (варіант Б). До навчально-методичного комплексу цього спецкурсу входять: навчальний посібник [8] та робочий зошит [9].

Інтегративний характер краєзнавчих курсів дозволяє формувати в учнів цілісне сприйняття регіону на основі більш глибоких уявлень, отриманих при вивченні різних предметів. Крім того, ці курси орієнтовані на виховання гордості за свій край; бережливого ставлення до об’єктів природи, історії, культури; поваги до трудових і бойових здобутків земляків. Нерозривне єднання учнів із своєю малою батьківщиною підкреслювалося самими назвами інтегрованих курсів. Наприклад, в київських школах для учнів 5 класів запроваджено курс „Мій Київ”. Слід зазначити, що наявність варіативних краєзнавчих курсів у школі є показником рівня культури та самосвідомості суспільного життя краю, одним із засобів полікультурного виховання та подолання ментальних протиріч між різними регіонами нашої держави.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, з відродженням державної незалежності краєзнавство стало частиною навчального плану шкіл завдяки запровадженню до варіативної частини курсів по вивченню свого регіону. Їх програми будуються на основі предметного або комплексного підходу та мають на меті формування в учнів системи знань про рідний край, уміння проводити краєзнавчі дослідження; виховання любові до рідного краю як складової української держави. Разом з тим, не дивлячись на багатогранність використання краєзнавчого матеріалу, у шкільних програмах відсутні єдині методологічні підходи до відбору його змісту та умов реалізації. Інформація про рідний край носить розрізнений характер, представлений у вигляді окремих, логічно малопоєднаних курсів, що позбавляє краєзнавчу освіту концептуальної цілісності. Тому, подальшого вивчення потребує методологія та методика розробки і впровадження варіативних краєзнавчих курсів для загальноосвітніх навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусько О. А. Історія рідного краю в нову добу в контексті національної та всесвітньої історії [електронний ресурс] / Білоусько О. А. – Режим доступу: <http://history.vn.ua/article/5.html>.
2. Білоусько О. А. Нова історія Полтавщини (друга половина XVI – друга половина XVIII століття): [Пробний підручник для 8 класу загальноосвітньої школи] / О. А. Білоусько, В. О. Мокляк. – Полтава: Оріяна, 2003. – 264 с.
3. Білоусько О. А. Нова історія Полтавщини (кінець XVIII – початок XX століття): [Пробний підручник для 9 класу загальноосвітньої школи] / О. А. Білоусько, В. І. Мирошніченко. – Полтава: Оріяна, 2003. – 264 с.
4. Бурдіна Н. Історія Києва в школі / Н. Бурдіна // Історія в школі. – 2002. – №9. – С.34-37.
5. Гудима В. Методичні рекомендації щодо вивчення Київщинознавства у 2011-2012 навчальному році: [Електронний ресурс] / В. Гудима. – Режим доступу: http://kristti.com.ua/detail_content.php.
6. Київщинознавство. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів / [уклад. А. І. Довгань [та ін.]. – Біла Церква: КОШОПК, 2004. – 32 с.

7. Програма курсу „Історія рідного краю” для загальноосвітніх навчальних закладів Рівненської обл., 3-12 класи / Уклад. В. Мисан // Віхи століть. – 2008. – №3/4. – С.39-72.
8. Харківщинознавство: [навчальний посібник для учнів 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів] / [за ред. Л. Д. Покроєвої, Т. В. Дрожжиної]. – Х.: Гімназія, 2011. – 448 с.
9. Харківщинознавство: [робочий зошит для 8-9 кл. загальноосвітн. навч. заклад] / [О. І. Грінченко [та ін.]. – Х.: Гімназія, 2009. – 104 с.
10. Ходос М. Методичні засади краєзнавчої роботи в загальноосвітній школі / М. Ходос // Історія в школі. – 2004. – №4. – С.10-12.